

folk/ed. 2021; 27(2) 106 Ek
DOI: 10.22559/folklor.1737

Araştırma makalesi/Research article

Ev Kurarak Güçlenmenin İmkânları*

Possibilities of Empowerment Through Homemaking

Ceren Lordoğlu**

Öz

Mekân ve duygular arasındaki ilişki sosyal yaşamın farklı bir katmanı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu makalede ev ve duygular arasındaki kurucu ve dinamik ilişki, duygu coğrafyasının ve ilişkisel mekân yaklaşımının kavramlarıyla tartışılır. Evi kadınlar için tümüyle olumsuz ele alan bir feminist yaklaşım yerine, çoklu ilişkileri ve koşulların mevcudiyetini savunan eleştirel feminist düşünürlerle benzer bir çizgi benimsenir. İstanbul’da yaşayıp, yeni ev kurmuş iki farklı gruptan toplam 19 kadınla yaptığım derinlemesine görüşmeye dayalı alan araştırmasının bulguları makale kapsamında değerlendirilmiştir.

Geliş tarihi (Received): 01.03.2021 – Kabul tarihi (Accepted): 28.04.2021

*Bu araştırma makalesi, 2018 yılında MSGSÜ Bilimsel Araştırmalar Projesi desteği olarak gerçekleştirilen “Zorunlu Nedenlerle Evinden Ayrılan Kadınların Ev Algısı Üzerine” adlı projenin sonuçları temel alınarak hazırlanmıştır.

**Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi. ceren.lordoglu@msgsu.edu.tr.
ORCID 0000-0002-2709-7661

Görüştüğüm kadınların ev ve ev içi maddi dünya ile kurdukları ilişkide duyguların nasıl bir rolü olduğu ele alınmaktadır. Araştırma bulgularına bağlı olarak kadınlar için ev, sadece görünmeyen emeğin, patriarkal baskının, ev içi şiddetin mekânı olarak değil, aynı zamanda olumlu duygularla güçlenebildikleri, gururlandıkları ve cesaretlendikleri mekân olarak da tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: *ev, duygular, ev kurma, ev içi maddi dünya, kadınların güçlenmesi*

Abstract

The relationship between space and emotions encompasses a substantial layer of social life in which they are enacted. This article examines the mutually constitutive relationship between home and emotions from a feminist perspective, emphasizing the positive aspects of the foundational and dynamic relationship between home and emotions rather than the feminist viewpoint that portrays home as entirely negative for women. To endeavour this, I present the results of my qualitative research based on a series of in-depth interviews with two separate groups of 19 women who left their homes and set up new homes in İstanbul. The research focused on the findings on the role of emotions in forming relationships with home and the extended domestic material world. The results indicate that home can be discovered for women not only as a place of invisible labour, patriarchal oppression, and domestic violence, but also as a place of empowerment, confidence, and encouragement.

Keywords: *home, emotions, homemaking, domestic material world, women's empowerment*

Extended summary

Introduction and research purpose: Emotions form an intrinsically intertwined part of our daily lives, as our interactions with people, places, and politics shape them (Davidson and Bondi, 2004: 373) at the same time, they are bounded up with space and place (Sharp, 2009; Thien, 2005). This paper argues that home, as a processual and multi-layered concept, is an important site to explore the relationship between space and emotions. With this argument in mind, in this article, I will scrutinize the crucial role of emotions in women's homemaking practices, their relationship with home and the domestic material world.

Background: The home consists of the traces of the social world where emotions play a fundamental role. While studying the relationship between home and emotions, some prominent concepts of relational space approach and emotional geographies can lead us to fruitful assessments. In Doreen Massey's theoretical framework, places are conceived as

processes and as meeting points (Skelton, 2009: 498)

Massey states that ‘What is special about place is precisely thrown togetherness, the unavoidable challenge of negotiating a here and now (itself drawing on a history and geography of thens and theres); and a negotiation which must take place within and between both human and nonhuman.’ (Massey, 2005: 140) and adds that ‘the throwtogetherness of place demands negotiation’ (Massey, 2005: 141).

Under this approach, one can consider emotions as one of the determining factors of home as a negotiated place. Iris Marion Young conducts the women’s relation with home making practices in an unlikely way. Homemaking, according to Young, is a process that gives meaning to objects. Placement of objects in ways that support the daily lives of their owners and their preservation are meaning-making acts. This act of preservation enables women to convey the objects’ meanings and stories into the future. Preservation enables the individual to connect the past with the present, integrating new events and relationships into their biographies, their families, and the life story of the social group in which they live (Young, 2005: 274).

Cultural anthropologists and ethnographers point out the role of the material world and its relationship between emotions and social lives. Homes are established through social and emotional relationships, and this process has both material and imaginary elements (Blunt and Dowling, 2006). Conversely, the formation and articulation of self are arisen through the material culture of home (McCarthy, 2020: 367). This reciprocal relationship allows us to grasp a wider picture of knowledge about home. Emotions that are bounded up with home present us a solid ground to inquire about connections with the social world and behaviours. Emotions have been a priority for feminist theory. However, feminists have refrained to identify the notion of ‘home as a positive place for women for a variety of reasons. Feminist scholars of the 1970s and 1980s asserted that home is a site of oppression, tyranny, and patriarchal domination for women (Rose, 1993). In this sense, a home is an isolated place for women often making them feel fearful, physically vulnerable, and insecure (Mallett, 2004; Warrington, 2001). As a result, the home has been described in the writings of these feminist scholars as a place where women can only emancipate when they abandon it (Friedan, 1963; Rosaldo, 1974; Oakley, 1974).

One of the most critical discussions in feminist theory has been whether equality can be achieved by denying or attributing a positive meaning to the difference between men and women. The most significant part of this discussion enables us to think about the differences among women rather than between men and women today (Sirman and Ekal, 2020: 499). When this feminist perspective is combined with critical geographers’ and cultural anthropologists’ perceptions of social space, it is possible to think about the relationship between home and women from various perspectives. In this regard, bell hooks and Iris Marion Young emphasize the positive aspects of the home as multiple relationships and circumstances (for overviews see Kılıçkiran, 2013). These scholars take women’s homemaking practices to be empowering, which they also associate with positive feelings. Following this line of thought,

this study confirms that home has different meanings for different types of femininities, and that home also provides positive feelings and empowerment for women.

Methodology: This article discusses the findings of the qualitative field research I conducted with two distinct groups of women who left their homes: women who escaped from their husbands' violence and settled into new houses; divorced women who moved into new houses. I conducted biographical interviews with nineteen women living in different districts of Istanbul between January - September 2019. The in depth-interviews lasted between 1 - 2.5 hours. I interviewed women whose age varied between 28- 58. Except four of them, all lived with their children, and except four of them, who owned their houses, the rest were all tenants. The research findings reveal that women's positive emotions associated with home can be analyzed in two categories: The first category emphasises the preservation of good feelings, memories, and belongings; the second one is about the healing, embellishment, and empowering features of homemaking practices. Homes are established through social and emotional relationships, and this process has both material and imaginary elements (Blunt and Dowling, 2006). Some of the interviewees described their homes as a place of positive emotions, as well as their homemaking process and their connections to the domestic material world.

Findings and conclusion: Domestic violence is one of the most important factors that hindered women to build a feeling of home. The women who participated in the research associated the need for a sense of belonging with their childhood and family relations. The majority of women associated the feeling of home with safety and peace. The divorced women who participated in the research linked to having the feeling at home to the stage of their marriage. On the other hand, they stressed that it is difficult to feel at home if they move to their partner's established home or if they started to live with their parents after marriage. Similarly, if their parents had the final authority in the home-making process, their feeling at home reduced considerably.

The healing and cultivating effects of positive feelings associated with homemaking practices; making and embellishing home are common practices among women, particularly for women who witnessed domestic violence. We may also assess the significance of preserving certain childhood possessions and their meanings in terms of being linked to the present between the past and the future. Except for the concern due to financial constraints, all the women expressed positive feelings of being more safe, empowered, and independent because of their homemaking practices. Research findings support the foundational role of emotions women expressed while defining their homemaking practices and the relationships with objects. These emotions attach women to the present, sometimes with a feeling of escaping from the past and the necessity to lock up the feelings in the past; sometimes with the need to preserve and push good feelings to the future. Emotions and space, on the other hand, are neither static nor unchangeable in time. As a result, the relationship between emotions and home could be interpreted as a quest for present fixation.

Giriş

Ev, çok boyutlu ve katmanlı bir kavram olarak, biz sosyal bilimcileri farklı disiplinlerin yaklaşımlarının kesişiminde çalışmaya yöneltilir. Bugüne kadar, ev ve sosyal yaşam arasındaki ilişki eleştirel coğrafya, kültürel antropoloji, sosyoloji, feminist çalışmalar gibi farklı disiplinlerce incelenmiş ev fiziksel bir mekândan öte, yaşanan, deneyimlenen bir mekân olarak yeniden tanımlanmıştır (Blunt, 2005; Blunt ve Dowling, 2006; Dovey, 1985; Gurney, 1997; Miller, 2001, 2002). Evin ilişkiel mekân yaklaşımının da önerdiği gibi bir süreç olarak ele alınması, yer ve zaman tartışmaları içinde derinleşebilmeyi mümkün kılar (Gregson ve Lowe, 1995; Massey, 1994). Feminist çalışmalar açısından da evin farklı değerlendirmeleri yapılabilir. Feminist teori içinde önemli tartışmalardan biri de farklılık üzerinedir: Kadınlarla erkekler arasındaki farklılığı reddederek mi, yoksa farklılığa olumlu bir anlam yükleyerek mi eşitliğe ulaşmak mümkün olacaktır? Bu sorunun önemi bugün artık kadın erkek farklılığından çok, kadınlar arasındaki farklılığı düşünebilmemize olanak sağlamasıdır (Sirman ve Ekal, 2020: 499). Kadınlar arasındaki farklılığın hesaba katılmasıyla, eleştirel coğrafyacılara ve kültürel antropologların sosyal mekân çalışmaları bir araya geldiğinde, evi farklı yönleriyle de düşünmek mümkün olmuştur. Ancak duyguların, evle ilgili araştırmalarda inceleme konusu olması henüz çok yenidir (Löfgren, 2014; Peake, 2020; Sharp, 2009). Bununla birlikte evi odağına alan benlik, kimlik ve aidiyetle ilgili araştırmalar, duygu ve mekân arasındaki ilişkiyi görebilmemiz için önemli bir alan sunmaktadır (Aliefendioğlu ve Behçetoğulları, 2019; Gurney, 1997; Hurdley, 2006; Kim, 2019; Luzia, 2011).

Ev, sosyal ve duygusal ilişkilerle kurabilen bir süreçtir ve bu süreç hem maddi hem de imgesel öğelere sahiptir (Blunt ve Dowling, 2006). Alison Blunt bu ilişkiyi şöyle ifade eder: ‘Ev maddi ve hisler mekânıdır, gündelik hayat pratikleri, yaşam deneyimleri, sosyal ilişkiler, anılar ve duygularla biçimlenir’ (2005:506). Sadece ev değil, ev içi maddi dünya (domestic material world) olarak adlandırılan ev içi eşyalar, nesnelere de yaşamımızı, benliğimizi, duygularımızı etkiler ve duygular da mekânla kurduğumuz ilişkiye yön verir (Blunt ve Varley, 2004). Ev ve ev içi maddi dünya üzerine yapılan çalışmalar, mekân ve duygu arasındaki ilişkiyi görmek için zengin bir inceleme alanına sahiptir. Bunun yanında, eleştirel cinsiyetli bir bakışla duygu ve ev arasındaki ilişki üzerine düşünmek ve anlamak kritik bir öneme sahiptir (Gurney, 1997). Ev ve ev kurmayla ilgili pratikler üzerine yapılan araştırmalar günümüzde sadece kadınların değil, LGBTI+’ların, göçmenlerin, yaşlıların deneyimleriyle de anlaşılacak üzere geniş bir alana yayılmıştır.

Bu yazı, gerçekleştirdiğim saha araştırmasının verileri üzerinden, kadınların ev ve ev içi maddi dünyayla duygular üzerinden kurdukları ilişkiyi anlamayı amaçlıyor ve bazı soruları soruyor: Ev kurma pratikleri, ev içi nesnelere ve eşyalarla ilgilenmek, sadece gündelik rutinin bir parçası mıdır? Ev hissi hangi duygularla birlikte gelişir ya da gelişemez? Ev, kadınlar için sadece baskı, ev içi emeğin

sömürüsü ve şiddetin mekânı mıdır? Bu ve benzeri sorulara cevaplar aramak adına, Ocak-Eylül 2019 ayları arasında yaptığım saha araştırmasında İstanbul'da yaşayan 19 kadınla görüştim. Görüşmecilerimi iki grupta kavramsallaştırmak mümkün olabilir: Birinci grupta ev içi şiddet gören ve zorunlu olarak evden ayrılan kadınlar; ikinci gruptaysa zorunluluktan çok tercihle evden ayrılan, boşanmış kadınlar yer almaktaydı. Bu kadınların ortak özellikleri ise yeni bir ev kurmalarıydı. Her iki kadın grubuyla da yaptığım derinlemesine görüşmelerin yanında gözlem notları tutup, bazı evlerde anlatımlarda adı geçen nesnelere ve evin kimi bölümlerini fotoğrafladım. Araştırmada, kadınların anlatımları üzerinden evi anlamlandırma biçimleri ve evle ilişkilerinde duyguların rolünü anlamaya çalıştım. Ev hissini hangi duygularla geliştiğini; kadınların ev ve ev içi maddi dünya ile ilişkilerinde onları iyileştiren, güçlendiren, cesaretlendiren olumlu tarafları; evle ilişkileri ve atfettikleri anlamlar üzerinden, geçmişle gelecek arasında bugüne bağlanma ihtiyaçlarını inceledim. Bunu yaparken duygu coğrafyasına yakın bir alanda, ilişki mekân yaklaşımının bazı kavramlarıyla ilerledim. Çalışmada peşinde olduğum meselelerden biri de kadınların evle ilişkisini, görünmeyen emekle ilgili feminist literatürden daha geniş bir perspektifle ele almanın yollarını aramaktı. Evin, kadınların yaşamını kimi zaman sınırlandırdığını, baskı ve şiddeti görünmez kıldığını göz ardı etmeden, birbirinden farklılaşan yaşamlarda, güçlenme, cesaret bulma, iyileşme gibi olumlu duygulara da yer veren, güçlendiren bir mekân olduğunu görünür kılmaya çalıştım.

Görüşmelerin değerlendirilmesinde, ev hissini kadınlar açısından hangi duygularla şekillendiğini; eski ve yeni ev anlatımlarında öne çıkan duyguları; ev ve ev içi maddi dünyayla ilişkilerinde olumlu duyguların onları güçlendiren yanlarını aktardım. Bu tür bir inceleme beni ister istemez kadınların ev kurma sırasında duygularının nasıl bir rolü olduğunu anlamaya yönlendirdi. Araştırma bulguları, özellikle şiddet gören kadınlar açısından evin fiziksel özelliklerinden ziyade olumlu duygularla inşa olan bir mekân olduğunu ortaya koydu. Boşanmış kadınların anlatımındaysa yeni kurulan evler kendilerini gerçekleştirme ve yeniden keşfetme mekânlarıydı. Makalenin ilk bölümünde mekân ve duygular arasındaki karşılıklı kurucu ilişkiyi anlamak üzere öne çıkan bazı kavram ve yaklaşımları tartışmaktayım. Daha sonra sırasıyla araştırma yöntemi ve araştırma bulgularını değerlendireceğim.

1. Evi duygularla anlamlandırmak, kurmak

Bu bölümde, ev ve duygular arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamakta kaynaklık edecek bazı kavramlara ve çalışmalara yer vereceğim. Duygu ve mekân arasındaki ilişkinin açığa çıkarılmasının önemini, ilişki mekân yaklaşımıyla evin duygularla birlikte değerlendirilmesini ve ev içi maddi kültürün sosyal dünyayı açıklamadaki rolünü irdeliyorum.

İnsanlarla, mekânla ve yaşam dönemimizle bağlantılı olarak şekillenen duygular, günlük yaşamımızın önemli bir parçasıdır.

Duyguların yaşam dünyalarımızı yeni kırılma ve sabitlenmelerle, beklenmedik şekillerde dönüştürme gücü vardır (Davidson ve Bondi, 2004: 373). Mekânla kaçınılmaz ve karşılıklı ilişkiye sahip olan (Sharp, 2009; Thien, 2005) duyguları, bu yönüyle ele alabilmek için disiplinler arası çalışma gereği doğar. Evi merkeze aldığım bu çalışmada disiplinlerarası bir yaklaşımı benimsiyorum ve duygu coğrafyasına yakın bir alanın kavramları ile konuyu tartışıyorum. Fenomenolojik, feminist, psikanalitik ve temsil ötesi coğrafyacılara (non-representational), duyguyu insan coğrafyasının bir bileşeni olarak tanımlayan ve kendilerini kadın-erkek, akıl-duygu, kültür-doğa ikiliklerine hapseden bir yerde konumlamaya çalışmışlardır (Davidson ve Smith, 2009: 443). Bu açıdan duygu coğrafyalarının, ilişkisellik ve özneler arasıyla yakın bir bağı olduğu söylenebilir.

Evi fiziksel mekândan daha fazla bir şey olarak düşündüğümüzde, ister istemez yer ve zaman kavramlarına yaklaşıyoruz. Geçmişle gelecek arasında bugüne demir atmak, ev ve ev kurma eylemleri sayesinde mümkün olabilir mi? Doreen Massey'nin teorik çerçevesine göre yer, süreçler ve buluşma noktaları olarak tasavvur edilir (Skelton, 2009: 498). Yine Massey'e (2005) göre: 'Yer hakkında özel olan şey, kesinlikle "bir araya getirilmişliktir" (throwntogetherness), burada ve şimdi müzakere etmenin kaçınılmaz meydan okumasıdır; hem insan hem de insan olmayanlar arasında ve içinde yer alması gereken bir müzakeredir' (2005, 140). Sonra ekler: 'yerin bir araya getirilmişliği bir müzakere talep eder' (2005, 141). Ev kavramına, özellikle mülakatlarda elde ettiği veriler doğrultusunda, Massey'nin "bir araya getirilmişlik" kavramının merceğinden bakabilmek mümkündür. Bu yaklaşım evi bir yandan biriken, bir yandan da akan sabit olmayan duygularla yeniden kurulan bir mekân gibi değerlendirmemize imkân tanıyacaktır. Belki bu sayede ev, duyguların yer ve zamanla buluştuğu, "bir araya getirilmişlik" alanı olarak ortaya çıkacaktır. Massey'nin ufuk açıcı bulduğu bu yaklaşımından esinlenerek araştırma sırasında kadınların anlatımlarında eşyayla, mekânla kurdukları ilişkide sabitlenmeyen, ancak duygularla düğümlenen bir araya getirilmişliğin takibini yapmaya çalıştım.

Evin sosyal dünyayla olan ilişkisine bakarken, ev içi maddi dünyayı da hesaba katmanın gerekliliğini fark ettim. Özellikle kültürel antropologlar ve etnograflar ev, maddi dünya ve sosyal yaşam arasındaki ilişkiye işaret ederken (Birkalan, 2000, 1999; Blunt, 2005; Löfgren, 2014; Miller, 2001), evi değişmeyen, sabit bir kavram olarak değil, süreçsel şekilde ele alırlar ve sosyal yaşamlarımızın ev içi maddi dünyayla inşa olduğunu savunurlar. Daniel Miller da çalışmalarında evin maddi kültürünün hem daha geniş bir dünyanın kavranışına hem de özel alanının o dünyadaki temsili olarak görüldüğüne vurgu yapar (Miller 2001: 1). Diğer bir deyişle, ev ve maddi dünya yaşamlarımızı ve benliklerimizi etkiler ve benliğin oluşumu ve ifade edilişi de evdeki maddi kültür aracılığıyla gerçekleşir (McCarthy, 2020: 367). Bu karşılıklı ilişki evle ilgili daha büyük bir resmin bilgisinin keşfine yöneltir. Burrell'in işaret ettiği gibi 'Eğer insanların yaşamında neler, nasıl oluyor bilmek isterseniz, onların yaşam mekânlarına bir bakın' (Burrell, 2014: 152). Maddi

kültür çalışmaları, insanların yaşamlarındaki maddi şeylerin önemine eleştirel ve ahlaki bir bağlanmadır (Hurdley, 2006; Luzia, 2011). Duygular da evin oluşumunda, değişiminde belirleyici rol oynar; bu sayede ev ve ev içi maddi dünya bize sosyal yaşam ve davranışlarla ilgili bağları irdeleyebilmemiz için etkili bir zemin sunar.

Feminist araştırmacılar cinsellik, hamilelik, sakatlık, kronik hastalık ve gıda, moda tüketimi konularındaki deneyimlerle bağlantılı duyguları açığa çıkaran çalışmalar yaptılar (Davidson ve Smith, 2009: 444). Davidson ve Bondi'ye (2004) göre 'duygusal yaşamın coğrafyaları', feminist coğrafyaya katkı sağlar ve bu alanda köklenir. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mekân üzerinden nasıl farklılaşp çeşitlendiği feminist coğrafyacıların erken gözlemlerinden biriydi (Massey, 1994; Rose, 1993). Bu anlamda ev de cinsiyetli bir ele alışla değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyet rollerindeki ayrışmanın belirgin görüldüğü mekânlardandır. 1970 ve 1980'li yılların önde gelen feminist yazarları, kadınlar açısından evi baskı, tiranlık ve patriyarkal tahakkümün alanı olarak tanımladılar (Rose, 1993). Bu anlamda ev kadınların korku hissettiği, güvenli olmayan ve ev içi şiddetin gizlenebildiği izole bir mekândır (Mallett, 2004; Warrington, 2001). Aynı dönemin yazarlarına göre ev terk edildiğinde özgürleşebilecek bir yerdir (Giles, 2004). Evle ilgili bu açıklamaları eleştiren, çoklu ilişkileri ve koşulların mevcudiyetini savunan bazı feminist düşünürler, evi kadınların yaşamında olumlu yönleriyle değerlendirirler (genel değerlendirme için bknz. Kılıçkiran, 2013; Birkalan, 2000, 1999). Ev kurma pratiklerini güçlendirici, iyi duyguları da içerebilen ve farklı kadınlık durumlarının benzer olmayan mekânsal deneyimler sağladığı bir alan olarak evi tanımlarlar. Bu noktada kadınların evle duygular üzerinden kurdukları ilişkinin de erkeklerinkinden farklılaştığı söylenebilir. Jane Darke'e göre ev özellikle kadınların yaşamında duygularla ilgili bir mekândır (Darke, 1994: 11).

Kadınlar açısından ev, baskının, görünmeyen emeğin sömürsünün ve şiddetin izole olabildiği, olumsuz duygu ve deneyimlerin mekânı olmuş ve olmaktadır. Ancak ev aynı zamanda kadınların olumlu duygularla kurabildikleri, yaptıkları ve yarattıkları için kendileriyle gururlandıkları, cesaretlendikleri ve olumlu duygularını koruyup geliştirebildikleri de bir mekândır (Giles, 2004; Hooks, 1990). Bir yandan geçmişle gelecek arasında 'korunanlarla' (Young, 2005) bugüne demir atmaya, bağlanmayı sağlar, diğer yandan da olumlu duyguları geliştirebilmeye, evi yuvaya çevirmeye imkân verir.

Bu çalışmanın evi ele aldığı boyutuyla ilişkili olarak Türkiye'deki ev ve cinsiyet tartışmalarında Batı'dakine benzer şekilde 1980'li yıllarda sosyalist feminist çevrelerin dergilerinden takip edebildiğim kadarıyla, evin kadın emeğinin görünmez kılındığı, sömürüldüğü, ezildiği bir mekân, ev içi şiddetin izole olduğu bir yer tanımlaması görülür. Bu bölümde yürütülen tartışmalar ışığında, feminist çevrelerde evi kadınların olumlu duygularla kurma imkânını sorgulamak çok mümkün olmamıştır. Hande Birkalan (1999) *Homemaking and Story Telling in a Gecekondu*

in Istanbul adlı doktora tezinde kapsamlı bir etnografik çalışma sunar. Göçmenlerin çeşitli şekillerde “yer yapma”larına (place making) odaklandığı tezinde, 1990’ların ikinci yarısında bir gecekondu semtinde yaşayan Uyguntürk Ailesi’nin kadın fertlerine ilişkin gözlemlerinde ev kurma, düzenleme gibi pratiklerle nasıl gururlandıklarını, bir tür kendine mekân yapma ve o mekânla bağ kurma aracı olarak sergiledikleri eylemleri değerlendirir. Bu düzenleme deneyimini aynı zamanda sanatsal bir çalışma olarak niteler (Birkalan, 1999: 119-120). Benzer şekilde, Aksu Bora evin, yani ‘bizi kadınlar ve erkekler olarak biçimlendiren denetlenemez kütlenin’ (2009: 71) anlaşılmasının önemini irdelerken, ‘ikincilleştirmeden kurtulmanın yolu evden çıkmak mıdır?’ sorgulamasını yapar. Son dönemde, özellikle Pandemi ile birlikte ev üzerine yazılanların artması, daha katmanlı değerlendirmelere imkân sağlayan yeni ve farklı çalışmaların gerçekleştirileceğinin işaretlerini vermektedir.

2. Araştırma yöntemi

Doktora tez araştırmamda İstanbul’da yaşayan bekar kadınların mekânla, şehirle kurdukları ilişkilerde yaşadıkları sınırlandırma ve zorlukları görünür kılmaya çalıştım ve kadınların bunlarla baş etme yöntemlerine odaklandım (Lordoğlu, 2018). Çalışmada değindiğim ama yeterince derinleşemediğim, anlatımlarda dikkat çeken bir konu, kadınların tek başlarına yeni ev kurmalarının ardında kendilerine olan güven ve güçlenmeleriyle ilgili vurgularıydı. Dolayısıyla bu araştırmada ‘kadınların tek başlarına yeni kurdukları evlerde güçlenme imkânları var mıdır?’ sorusu başlangıç noktasını oluşturdu. ‘Hangi kadınlar bu güçlenmeyi nasıl tecrübe ediyor? Farklılık ve benzerlikleri neler?’ gibi başka sorular da peşi sıra geldi. Araştırmanın saha çalışmasını Ocak-Eylül 2019 ayları arasında iki farklı kadın grubuyla gerçekleştirdim. Görüştüğüm kadınların ortak özellikleri evliyken yaşadıkları evlerden ayrılıp, yeni bir ev kurmalarıydı. Ev içi şiddet sağ kalan kadınlar ilk grubu, boşanmış kadınlar da ikinci grubu oluşturdu. Şiddet gördükleri evden ayrılanlar, zorunlu bir terk edişle çoğunlukla da izlerini kaybettirerek kaçıyorlardı. Boşanmış olanların yeni bir ev kurması daha fazla tercihleri doğrultusunda idi. Araştırmada sorduğum sorular kadınların ayrıldıkları ve yeni kurdukları evle ilgili tanımlama, tercih ve arzularını öğrenmeye, ev içinde vakit geçirdikleri mekânları keşfetmeye ve eşyalarla ilişkilerini anlamaya yönelikti.

Türkiye’de ev içi şiddetle ilgili sayılar çok yüksek ve her geçen gün kadın cinayetlerinde de artış görüyoruz. Ancak şiddet sağ kalanlarının bunu anlatması hiç kolay değil. Şiddete uğrayan kadınlara ulaşmak için akla ilk gelen kurum Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı oldu. Araştırmanın önemi ve içeriğiyle ilgili Mor Çatı’yı ikna etmem gerekti. Bunun için farklı zamanlarda üç toplantı yaptık. Destek oldukları kadınların güvenliği ve araştırmacının çalışma etiğine dair güvenilirliği konusundaki haklı titizlenmelerini araştırma sırasında çok daha iyi anladım. Mor Çatı’daki deneyimli uzman arkadaşlarım, görüşeceğim kadınların iletişim bilgilerini bana

iletirlerken, araştırmacı olarak psikolojik açıdan kendimi korumamı salık verdiler. Daha önce şiddet görmüş bir grupta çalışmamış bir araştırmacı olarak, kendimi korumanın ne olduğu konusunda fikrim yoktu. Şimdi düşündüğümde bunun mümkün olup olmadığından hala emin değilim. Mor Çatı'nın yönlendirmesiyle, daha önce sığınma evlerinde kalmış ya da çeşitli desteklerinden yararlanmış Tablo 1'de bilgileri yer alan on kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim. Bu kadınların yarısının düzenli gelir getiren işleri (satış danışmanı, temizlik işçisi, aşçı, hemşire, hasta bakıcısı) vardı. Araştırma hakkındaki ilk ön görüşmeyi Mor Çatı ile yaptıklarından, her ne kadar kim olduğumu ve araştırma amacını açıklasam da beni Mor Çatı'dan biri gibi karşıladılar. Kuruma duydukları güvenden kaynaklı olduğunu düşündüğüm bir sebeple, görüşmelerde ilk olarak başlarından geçen şiddet öyküsünü detaylarıyla anlattılar. Mor Çatı'da aldıkları psikolojik desteğin de bu anlatabilme halinde önemli etkisi olduğunu düşünüyorum. Görüşme bittikten sonra ayrılırken hemen hepsi: 'Ne zaman istersen yine buluşalım, anlatmak bana iyi geliyor.' dedi. Yaşadıklarını hafifletmede, bir derin nefes almalarında, onları dinlememin bir faydası oldu mu bilmiyorum. Ama bunun ihtimali bile tesellim oldu. Bu on görüşmenin ardından, ikinci grupta görüşmeye hemen başlayamadım.

Tablo 1: Araştırmada Görüşülen Ev İçi Sağ Kalanı Kadınların Bilgileri

	İsim	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Meslek	Eğitim	Statü	Görüşme Yeri
1	İtr	45	İstanbul	Boşanma Sürecinde	Satış Danışmanı	Üniversite Terk	Çocuğu ile yaşıyor, kiracı	Kafe
2	Gül	34	Edirne	Boşanma Sürecinde	Ev Hanımı-Düzensiz gelir getirici işler	Ortaokul	Çocukları ile yaşıyor, kiracı	Ev
3	Karanfil	33	Diyarbakır	Boşanma Sürecinde	Ev Hanımı-Düzensiz gelir getirici işler	İlkokul terk	Çocukları ile yaşıyor, kiracı	Ev
4	Sümbül	35	Urfa	Boşanma Sürecinde	Ev Hanımı	Ortaokul	Çocukları ile yaşıyor, kiracı	Ev
5	Yonca	28	Muş	Boşanma Sürecinde	Temizlik işçisi	İlkokul terk	Çocukları ile yaşıyor, kiracı	Ev
6	Gonca	38	İstanbul	Boşanmış	Ev Hanımı-Düzensiz gelir getirici işler	Ortaokul	Çocuğu ile yaşıyor, kiracı	Ev
7	Leyla	45	Tokat	Boşanmış	Ev Hanımı-Düzensiz gelir getirici işler	Üniversite-önlisans	Çocukları ile yaşıyor, kiracı	Kafe
8	Fulya	38	Ordu	Boşanma Sürecinde	Aşçı	Lise terk	Çocukları ile yaşıyor, kiracı	Kafe
9	Gonca	39	İzmir	Boşanmış	İlkokul Öğretmeni	Üniversite	Yalnız yaşıyor, kendi evi.	Kafe
10	Nilüfer	54	Ordu	Boşanma Sürecinde	Hemşire	Önlisans	Çocuğu ile yaşıyor, kiracı	Kafe

İkinci araştırma grubundaki görüşmecilere, sosyal medya üzerinden yaygınlaştırdığım, boşanmış ve yeni ev kurmuş kadınları aradığım çağrısıyla ulaştım. Çok sayıda kişiden görüşmeci olmaya yönelik olumlu yanıt aldım. Sosyal medya bağlantılarım ve onların çevreleriyle sınırlı bir profille temas kurabildim. Tablo 2'de bilgileri yer alan boşanmış ve yeni ev kurmuş dokuz kadınla görüştüm. Görüşmeleri çoğunlukla evleri dışında gerçekleştirdik. Bu gruptaki kadınlar çoğunlukla yaşam öykülerini detaylı anlatmak yerine, sorulara odaklı yanıtlar vermeyi tercih ettiler. Başlarından geçenleri, boşanma öykülerini aktarırken "bari birilerine faydası olsun" ifadesini kullananlar oldu. Evlilikleri ile ilgili mutsuzluklarını ifade ediyor, bazıları

belki bir ölçüde de başarısızlık hissediyorlardı.

Bitmiş bir duygusal ilişki hakkındaki deneyimlerini aktarmanın, bir araştırmaya destek vermenin başkalarına faydası olacağını düşünüyorlardı. Dokuz görüşmecinin tamamı düzenli gelir getiren işe (Öğretmen, akademisyen, psikolog, satış danışmanı, kargo firması çalışanı, yönetici) sahipti.

Tablo 2 Araştırmada Görüşülen Boşanmış Kadınların Bilgileri

	İsim	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Meslek	Eğitim	Statü	Görüşme Yeri
1	Hanımeli	32	İstanbul	Boşanma Sürecinde	Akademisyen	Doktora	Yalnız yaşıyor, kiracı	Kafe
2	Lale	39	Erzincan	Boşanmış	İlkokul Öğretmeni	Yüksek Lisans	Çocuğu ile yaşıyor, kiracı	Kafe
3	Zambak	48	Sivas	Boşanma Sürecinde	Hastane Personeli	Üniversite	Çocuğu ile yaşıyor, kiracı	Ev
4	Nergis	42	Ankara	Boşanmış	Öğretim Üyesi	Doktora	Yalnız yaşıyor, kendi evi.	İşyeri
5	Şebboy	58	İstanbul	Boşanmış	Yemek öğretmeni	Üniversite	Çocuğu ile yaşıyor, kendi evi	İşyeri
6	Papatya	45	İstanbul	Boşanmış	Psikolog	Lisansüstü	Çocuğu ile yaşıyor, kendi evi	İşyeri
7	Menekşe	35	İzmir	Boşanmış	Satış Danışmanı	Üniversite	Kuzeniyle yaşıyor, kiracı	İşyeri
8	Gelincik	31	Varto	Boşanma Sürecinde	Kargo firması çalışanı	Üniversite	Çocuklarıyla yaşıyor, kiracı	Kafe
9	Çiğdem	52	İstanbul	Boşanma sürecinde	Yönetici	Üniversite	Çocuğu ile yaşıyor, kiracı	Ev

Görüşülen tüm kadınların yaşları 28-58 arasındaydı. Dördü hariç hepsi kiracı idi. Yine dördü hariç geri kalanı çocuklarıyla yaşıyordu. Doğum yerleri çoğunlukla İstanbul dışı, gelir durumları alt, orta alt ve orta olarak farklılaşmaktaydı. Kadına yönelik şiddetin sınıfsal farklılık göstermediğini biliyoruz, ancak görüştüğüm ev içi sağ kalan kadınlar daha fazla alt, orta alt gelir grubundaydı. Görüştüğüm kadınların eğitimleri ilkökul terk ile lisans üstü arasında değişmekteydi. Yarı yapılandırılmış görüşme formuna bağlı gerçekleştirdiğim, 1-2.5 saat arası değişen görüşmeleri, kişilerin isteklerine bağlı olarak evlerinde, işyerlerinde ya da evlerine, işyerlerine yakın bir kafede yaptım.

Evdeki görüşmelerde, izin alarak bahsettikleri eşyaların, objelerin ya da evin bazı bölümlerinin fotoğraflarını çektim. Ev dışında olduğumuzda da görüşmecilerden sözünü ettikleri eşyaların fotoğraflarını çekip, göndermelerini istedim. Her gün tuttuğum saha notları, fotoğraflar ve görüşmelerin deşifre edilmiş metinlerini birlikte analiz ettim. Görüşme metinlerinin içerik analizleri sırasında MAXQDA programından yararlandım. Programı kullanarak deşifre edilmiş metinler üzerinden 1595 etiketleme yaptım. Bu etiketleri üst kategoriler altında grupladığımda, en fazla tekrar edenlerin sırasıyla şunlar olduğunu gördüm: Ev, şiddet, eşya, evlilik-boşanma, sığınma evi, ekonomik durum, duygular. Araştırma başında odaklandığımdan farklı kategorilerin (sığınma evi, ekonomik durum) belirmesi açısından bu etiketlerin üst gruplamaları önemliydi. Görüştüğüm şiddet sağ kalan kadınların tümü hakkında mahkemece verilmiş koruma ya da gizlilik kararı vardı. Bu ilk görüşmeci kadın grubunun gizlilikleri açısından tehdit yaratmak araştırmacı olarak en büyük endişemdi. Başlangıçta görüşmelerde fotoğraf çekimi yapacak bir araştırmacıyla

birlikte çalışmayı planlamışken, vazgeçip tüm görüşmeleri tek başıma yaptım. Kimlik ve iletişim bilgilerinin gizliliği, araştırma çıktılarında gerçek isimlerinin kullanılmaması konularında görüşmecilere yazılı güvence sağladım. Makaledeki alıntılarda ve tablolarda kullanılan isimlerin tümü görüşmecilerin takma isimleridir.

Çalışmayı karşılaştırmalı bir araştırma olarak tasarlamasam da iki farklı kadın grubu ile görüşmenin, ev ve ev kurma deneyimlerindeki ortaklık ve farklılıkları görebilmek açısından zengin bir veri sağladığını düşünüyorum. Ev içi şiddet sağ kalan kadınların anlatımlarında duygularıyla bağlantılı daha fazla paylaşım oldu. Bunun bir sebebi de yaşadıkları ağır şiddet ve bir tür zorunlu yerinden edilmeye bağlantılı eve ve evle ilgili duygulara daha fazla ihtiyaç duymaları olabilir (Darke, 1994). Boşanmış kadınların anlatımlarında şiddet görenlere kıyasla daha sıradan görünmekle birlikte dikkat çekici olan; evlilik ilişkisinin seyri, ailelerin ev üzerindeki karar verici tutumu, kurulu düzene yerleşememe gibi aktarımlarda duygu ve mekânın karşılıklı kurucu ilişkisini görebilmektir.

3. Ev hissinin keşfi

Bu bölümde kadınların anlatımlarında duygu ve evle bağlantılı öne çıkan, sık tekrar eden, kimi zaman da ortaklaşan bazı temaları irdeledim. Okuyucunun alıntılanan kişiyi sosyal, sınıfsal konumu ve yaşam dönemiyle birlikte değerlendirebilmesi için görüşmeci hakkında mümkün olduğunca ayrıntı vermeye çalıştım.

Ön planda yer alan temalardan biri ev hissiydi. Ev hissinin ev kurma pratikleri, ev içi maddi dünya ve kadınların yaşadıklarıyla bağlantılı olarak nasıl geliştiği ya da gelişemediğini anlatımlar üzerinden aktardım.

“Hiçbir zaman kendime ait hissetmedim. Hiçbir eşyanın bana ait olmadığını hissettiriyordu zaten ben alıyorum diye de, ya ben hücrede gibi, eve istediği kadar güzel eşyalar alsın, hiçbiri hoşuma gitmiyordu. Canım temizlemek, yerleştirmek bile istemezdi, hiçbir şeyden heves alamıyorsun. Ben on yedi senenin, on yedi senesinde depresyonla yaşadım” (Leyla, 45, ev içi şiddet sağ kalanı).

Leyla ev içi şiddet sonrasında hayatta kalan kadınlardan biri. Kocasının kendisine ve çocuklarına şiddet göstermesine daha fazla katlanamayıp evi terk etmiş. Ev ve eve ait eşyalarla duygusal bir bağ kuramadığını ifade ediyor. Ev içi şiddet sağ kalan kadınlar için evli oldukları yer, anlatımlarında çoğunlukla şiddet ve korkunun mekânı, kendilerini güvende hissetmedikleri, ait hissetmedikleri yerler olarak beliriyor. Buna karşın bazı anlatımlarda, kadınların yaşadıkları yeri ev haline getirebilmek için şiddete rağmen önemli bir çaba gösterdikleri anlaşılıyor (Küçük objeler almak, bahçe ya da balkonda bitki yetiştirmek vb.). Bu çaba yaşadıkları yeri güzelleştirerek, objelerle kurulan ilişkiler üzerinden evle bir bağ kurarak iyi olma gayreti gibi de yorumlanabilir.

Şiddet yüzünden her geçen gün kendilerini daha da ait hissetmedikleri bir

mekânda ev hissi yaşamak için gösterdikleri bu büyük çaba tek başına dekorasyonla açıklanamayacak nitelikte bir eylemdir (Burrell, 2014; Neumark, 2013). Peki yeni evlerdeki duygularını nasıl tanımladılar? Şiddet gördükleri evden ayrılıp, yeni kurdukları evler hakkında aktardıkları huzur, güven ve rahatlık gibi olumlu duygular çoğunlukta, ancak ekonomik kısıtlar, özellikle de kirayı karşılayamama ihtimalinin yarattığı endişe, ev hissini zedeleyen önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkıyor.

Geçmişte yaşanan travmanın yaralarından biri sayılabilecek korku, kimi zaman kadınlara yeni evlerinde de eşlik ediyor. Görüştüğüm ev içi şiddet sağ kalan kadınların hepsinin mahkemece verilmiş koruma ya da gizlilik kararı olmasına karşın, kurumların ihmalkarlığı, sistemin iyi işletilmemesi gibi sebeplerle, eski eşlerin kadınların yeni adreslerini bulması mümkün olabiliyor. Bu sebeple de kadınlar korkuyorlar. Gül yeni evindeki halini şöyle anlatıyor: “Eve de kimse gelsin istemiyorum, bu zil çalsın istemiyorum. Bazen kapattırıyorum oğluma, her zil çaldığında ben müthiş yani sanki böyle bir baygınlık geçiriyormuşum gibi oluyor. O kadar çok korkuyorum ki, her zilde eşim geliyor aklıma” (Gül, 34, ev içi şiddet sağ kalanı). Ev hissini zedeleyen korku, ev ve güvende olma arzusunun birbiriyle ne kadar yakın, ilişkili olduğunu gösterir.

Fulya iki yaşındayken anne babası ayrılmış. O da ağabeyleriyle birlikte halasının evinde yaşamaya başlamış. Bu sırada annesi başka biriyle evlenmiş, ancak yeni eşi onun çocuklarıyla görüşmesini ya da eve çocuklarını getirmesini engellemiş. Fulya annesine olan arzu ve özlemine evle bağlantılı olarak şöyle anlatıyor:

“...on bir yaşında bir çocuğa kimse anlatamazdı, orası senin evin değil... Çünkü anne nerdeyse ev orda. Bu çok büyük travmaydı gerçekten, çok uzun seneler atlatamadım, hala atlamadım, hala. Annemin bir hayatı vardı, bir evi vardı ve ben o evin bir parçası değildim” (38, ev içi şiddet sağ kalanı, aşçı).

Fulya ağır şiddet gördüğü bir evlilikte uzun yıllar kalmasının nedenini, geçmişte hiç ait olmadığı evle ilişkili gördüğünü aktarıyor. Niffert-Eng’e göre ev ailemizin varlığını, sürekliliğini ve kim olduğumuzun kaydını uzun zamandır tutan (ve pek bağışlayıcı olmayan) belleğimizi aradığımız yerdir (Lupton, 2002 : 230). Fulya’nın anlatımında evin ve ailenin arayışı da geçmişle bağ kurma çabası olarak yorumlanabilir. Geçmişte aranan aileleri gerçekte olmayan ya da büyüdükleri evlerde şiddet geçmişi olan kadınlar da aile ve çocukluk anılarına yeni evlerinde yer verme arzusundaydılar. Kimi zaman bugüne taşınmak istenen geçmişin yaratılmış bir geçmiş olduğunu ve onu evde somutlama ihtiyacı duyduklarını düşündüm. Ev belki de sahip olmadığımız geçmişimizi yaratma, var etme mekânıdır.

Ev hissine her zaman fiziksel bir mekân eşlik etmeyebilir. Evsizlikle ilgili yapılan araştırmaların bulguları, ev hissini kişinin geçmişine ait fotoğraf ya da kimi objelerle taşınabildiğini gösterir (McCarthy, 2020). Bazı kadınlar Mor Çatı Sığınma Evi’ndeki odalarını da ev hissi yaşadıkları mekân olarak tarif ettiler. Oraya

dair anlatımlarında ilgi, destek ve incelelikle ilgili minnettarlık benzeri duygular ön plandaydı. Temiz havlular, çarşaf, dolaplarına yerleştirilmiş kişisel bakım malzemeleri ve unuttukları zaman almaları için yastıklarına konan ilaçlar...Tüm bunlar benzer bir bakım ve ilgiye alışık olmadıklarını, bilmediklerini ifade eden kadınlar için olumlu duyguları ev hissiyle açıklamaya yöneltiyordu. Bu anlamda ev, fiziksel bir mekândan öte duygularla ilişkisi açısından yorumlanıyor ve tarif ediliyordu. Mor Çatı dışında farklı sığınma evi tecrübesi olan kadınlar karşılaştıkları kötü muamele ve sınırlandırılmayı “bir hapis haneden çıkıp, bir diğerine girdim” şeklinde ifade ettiler. Dolayısıyla sadece şiddet gördükleri evden kaçarak değil, geldikleri mekânda yaşadıklarıyla ev hissine sahip olabiliyor ya da olamıyorlardı.

“Evlenmek” kelime kökeniyle, ev ve evli olma arasındaki yakın ilişki hakkında önemli bir bilgi verir. Bir yandan medeni durumla ilgili farklı bir statüyü işaret eder, öte yandan da bir fiziksel mekâna, eve sahip olmayı anlatır (Birkalan, 1999: 223). Bu fiziksel mekânın temininde (ev alınması ya da ev kurulması) kimi zaman çiftlerin ebeveynlerinin destekleyici bazen de belirleyici olduğunu görebiliriz. Görüştüğüm boşanmış kadınlar ev hissiyle ilgili yaşanan tatminsizliğin sebeplerini çoğunlukla ebeveynlerin yeni evin kurulmasında baskın ve belirleyici tutum içinde olmaları; çiftin ebeveynlerinin evinde yaşama zorunluluğu ya da tercihi; çiftlerden birinin önceden kurulu evine taşınmak şeklinde sıraladılar. Kadınlar hazır bir ev düzeni içinde kendilerine yeniden mekânsal bir düzen oluşturamamaktan ve buldukları yeri yuvaya çevirememekten duydukları sıkıntıyı ifade ettiler. Bu ev kuramama haliyle ilgili yaşadıkları tatminsizlik duygusunun mutsuz ve biten evliliklerinin de önemli bir nedeni olduğuna vurgu yaptılar. Bu yanıtları değerlendirirken, görüştüğüm boşanmış kadınların yüksek eğitilmiş ve çalışan kadınlar olduklarını akılda tutmanın önemli olduğunu düşünüyorum.

Görüştüğüm boşanmış kadınların evlilik dönemlerine bağlı olarak ev ve duygularla ilgili anlatımları çeşitlilik göstermekteydi. Evliliklerine ve kocalarına olan duygusal bağları azaldıkça, evle kurdukları ilişkinin de seyreltiğini, daha az ev hissi yaşadıklarını ifade ettiler. Ayrıca, bu duygusal değişime bağlı olarak evin iç mekân kullanımında da farklılaşmalardan söz ettiler. Ortak kullanılan alanlardan geri çekilmek, salon yerine mutfakta ya da evin bir köşesinde daha çok vakit geçirmek, evde kendine bir köşe yapmak görüşmelerde sık tekrar eden konulardandı. Lale’ye boşanmadan önce evin neresinde daha çok vakit geçirdiğini sorduğumda şöyle yanıt verdi:

“Son yıllarda mutfaktı yani aslında, son üç yıl boyunca hep mutfakta geçirdim, yani mutfak, bilgisayar, kitaplar falan işte. Eşim salonu kullanıyordu, o hani konuşmaların kopma sürecinde falan” (Lale, 39, boşanmış, öğretmen).

Daha önce Şişli’de tek başına yaşayan Papatya, erkek arkadaşıyla evlenme kararı aldıktan sonra onun evine taşınmış. Erkek arkadaşı, Bakırköy’de ailesiyle aynı muhitte oturuyormuş. Papatya hem gereksiz borca girmemek hem de eşinin mevcut

düzenini bozmamak amacıyla eşinin kurulu bekar evine taşınma kararı verdiğini anlatır. Ancak taşınma sonrasında bu evi istediği gibi kuramamış ve arzu ettiği gibi yerleşememiş:

“... çoğunluğu onun bekarlık eşyaları olan (bir evdi) ama mesela işte gittim beyaz eşyaları aldım... Birkaç şey böyle yeniydi, mesela o da sorunlardan biri oldu, hani ben böyle değişiklik istediğim hani mesela çok böyle rahat edemediğim sevmediğim koltuklarımız vardı, onun bekarlığından kalan... onlarla yaşadık biz ve hani ben öyle çok şey bir insan değilimdir, şöyle lüks olsun, böyle... o değildi ama hani kendine ait bir şey vardır ya, senin seçtiğin bir şey. Onunla ilgili de çok çatışma yaşadık, değiştirmek istemedi mesela” (Papatya, 45, boşanmış, psikolog).

Çok çocuklu ve orta alt gelir grubundan bir ailenin kızı olan Gelincik’in ebeveynleriyle yaşadığı evde 12 yaşından itibaren kendine ait bir odası olmuş. Evlendikten sonra eşinin ebeveynlerinin evinde, karı koca tek bir odada yaşamaya başlamışlar. Birkaç yıl sonra çocukları olunca, onlarla birlikte aynı odada yaşamayı sürdürmüşler. Gelincik mekânsal düzenlemeye ilişkin söz sahibi olamamasının, evliliğinin sona ermesinde önemli bir dönüm noktası olduğunu vurguluyor:

“Ben hiçbir zaman kendi, orayı kendi evim olarak görmedim, en büyük sıkıntım da buydu çünkü her konuşmada burası benim evim lafı vardı bir kere, benimsemenize izin vermiyorlardı. Yemek yapıyorsunuz, yemeğe söylüyorlardı, işte biz bunu yemiyoruz ki dediklerinde sen yemek yapmakt istemiyorsun, her şeyde, sen yemek yapamadığın bir evde neden oturuyorsun, misafir gibi hissediyorsun kendini. Sadece sizi temizlik yapıyorsunuz, misafir geliyor, topla, işte yemeğini hazırla, onu yap, bunu yap, siz kendinizi araç olarak görüyorsunuz o evin içinde mesela, bütünleşemiyorsunuz o evle”(Gelincik, 31, boşanmış, kargo firması çalışanı).

Papatya ve Gelincik’in anlatımlarına benzer şekilde görüştüğüm diğer boşanmış kadınların anlatımında ortaklaşan, önceden kurulu düzeni olan bir eve taşındıklarında burayı kendi evleri haline getirmenin, ait hissedecekleri bir yer yapmanın güçlükleriydi. Bu dönüştürememe halinin bir yandan onları mutsuz ettiğini diğer taraftan da evlilik ilişkilerini zayıflattığını anlattılar. Bu durumda yeni bir ev kuramamanın yarattığı tatminsizliğin, ev hissini zedelediğini, hatta mümkün kılmadığını söyleyebiliriz. Miller’in “uyumlanma” (accommodating) kavramıyla düşünecek olursak, kadınlar mekâna uzun süre uyumlanamamanın rahatsızlığını duygu ve davranışlarına taşımışlardır. Bu kadınlar ne ev ne de ev içindeki maddi dünyayla bağ kuramamakta, beraberinde de bu evlere “uyumlanamamak” tadırlar. Dolayısıyla kadınların mekânla ilişkilerinde kendilerini var edemedikleri, beraberinde duygusal ilişkilerinin de zedelendiği görülür. Boşanmış kadınların pek çoğu yeni evlerini hem mekânsal olarak bütün olarak kullanabildikleri, hem de

yarım bıraktıkları ya da deneyimlemek istedikleri yenilikler (müzik enstrümanını çalmayı sürdürmek, lisansüstü eğitime başlamak, kitap okumak, şiir yazmak...) için motivasyon, cesaret ve güçlenme imkânı buldukları mekânlar olarak ifade ettiler. Dolayısıyla bu yeni evler aynı zamanda kendilerini gerçekleştirmelerinin de mekânları olarak vurgulandı.

Özetlemek gerekirse, ev ve ev kurmayla ilgili olumlu ve olumsuz duygular görüştüğüm kadınların anlatımlarına yansımaktaydı. Eski ve yeni evleri yaşam deneyimlerine bağlı olarak farklı duygularla anlattılar. Bu noktada ev hissini bazı olumsuz duygulardan (korku, endişe) kaçınma, bazı olumlu duyguları (huzur, güven, cesaret) da çağırarak geliştiği söylenebilir. Blunt'ın (2005:506) ifade ettiğine paralel şekilde ev kadınlar açısından gündelik hayat pratikleri, yaşam deneyimleri ve duyguları ile biçimlenmektedir. Evi süreçsel şekilde ele alan Miller'ın da iddia ettiğine benzer şekilde kadınların ifadelerinde de karşılaştığım, sadece ev değil, ev içi maddi dünya da sosyal yaşamın ve benliğin inşasında önemli rol oynuyordu. Elbette bu durum farklı kadınlık halleri, yaşam dönemleri için değişkenlik göstermektedir. Ancak kadınların anlatımlarında yeni ev kurmaya belirgin biçimde olumlu duyguların eşlik ettiğini söyleyebiliriz. Bir sonraki bölümde detaylı yer vereceğim, özellikle de daha önce tek başına yaşama deneyimi olmayan kadınlar için ev kurmanın kendiyi gururlanma ve güven duyma gibi başka olumlu duygularla da şekillenmektedir.

4. Olumlu duyguları kucaklamak ve bugüne demir atmak

Bu bölümde ev ve ev kurmayla ilgili duyguları kadınların anlatımlarıyla birlikte düşünmeye, yorumlamaya çalıştım ve iki farklı grupta değerlendirdim: İlk olarak ev, ev içi maddi dünyayla ilişkiler ve ev kurma pratikleri üzerinden iyileşme, olumlu duyguları tutabilme ve güçlenme bağlantılarıyla, ikinci olarak da evle ve ev içi maddi dünyayla kurulan bağ üzerinden geçmişle gelecek arasında bugüne tutunma, demir atma imkânı. Kadınların evi düzenleme, güzelleştirme bir anlamda evi kurmayla ilgili olumlu duyguları anlatımlarda öne çıkan temalardan biri oldu.

“Evet, benim evim burası, rahat ediyorum, hele toplu olduğu zaman daha da çok rahat ediyorum, oh be diyorum ne kadar güzel bak, tertemiz işte toplamışım” (Gül, 34, ev içi şiddet sağ kalanı).

Gül kocasının şiddetinden kurtulmak için evden ayrılmış ve çocuklarını geçici bir süre için sosyal hizmetler kurumuna bırakmış. Evden ayrıldığında barınma ve ekonomik zorluklarla karşılaşmış, ebeveynleriyle yaşaması mümkün olmamış. Mor Çatı'nın desteğiyle bu zorlukların önemli ölçüde üstesinden gelmiş ve çocuklarıyla yeni bir eve taşınmış. İlk önce evi başıyla gelen temel ihtiyacına yönelik eşyalarla kurmuş, biraz parası olduğunda da kendi zevkine göre aldığı yeni eşyalarla dekore etmiş. Anlatımında evi dekore etme, güzelleştirme ve düzenlemeyle ilgili,

gururlanma, memnuniyetin yanında burayı kendi ve çocukları için ev haline getirme çabasını görüyoruz. Eski evinden sadece birkaç parça eşyasını ve kıyafetlerini aldığını söylüyor ve ekliyor:

“Aslında bu (zigon sehpaasını kastediyor) bir işe yaramıyor... kırık ama bu bana burda huzur veriyor. Bunu çünkü çok istemişim ben (önceki evimde), böyle bir şeyim olmamıştı... Sürekli buna bakıyordum böyle, hoşuma gidiyor yani bilmiyorum ben, hani çocukken hiçbir şey görmediğim için olabilir” (Gül, 34, ev içi şiddet sağ kalanı).

Gül’ün zigon sehpa ile ilgili anlattıkları, bu çalışma açısından ufuk açıcı bir katkı sağlayan Iris Marion Young’ın “koruma” (preservation) kavramını düşündürür. Iris Marion Young (2005) ‘House and Home: Feminist Variations on a Theme’ adlı makalesinde, ev, ev kurma, objelerin kadınların yaşamındaki rolü ve anlamı üzerine odaklanır. Bu alanda çalışan Türkiyeli feminist araştırmacılar da Young’ın bu çalışmasından sıkça yararlanmışlardır (Birkalan 1999; Bora, 2009; Kılıçkiran, 2013; Pala, 2015). Young’a göre ev kurmak bir tür objelere anlam verme eylemidir. Kişinin günlük yaşamını destekler şekilde objeleri yerleştirmesi, onları koruması anlam sağlayan eylemler olarak ele alınabilir. Young ‘koruma’yı şöyle açıklar: “‘Korumak’, kişinin birikimi, belirliliği ve sabitliği olmayan kimliğini desteklemek için evi yapar ve yeniden yapar.’ (Young, 2005: 125). Bu sayede koruma eylemiyle geçmişle gelecek arasında bir bağ kurma imkânı, devamlılık hissi yaratırlar (Young, 2005: 274). Görüştüğüm kadınların ev kurarken yerleştirmeyi arzu ettikleri ya da yeni evlerine taşıyabildikleri, “koruyabildikleri” kimi nesnelere ilişkilerinde Young’ın sözünü ettiği gibi geçmişle gelecek arasında bağ kurma arzusunun yattığını düşünebiliriz.

Gül’ün kendi zevkine göre eve aldığı ilk şey beyaz kupür perdeleriymiş. Sümbül de imkânı olsa ilk başla gelen perdeleri değiştireceğini söylüyor. Birden fazla sığınma evinde kalan Sümbül (35, ev içi şiddet sağ kalanı), sonunda parayı denkleştirip çocuklarıyla ayrı eve çıkmış. Görüşmemizden kısa bir süre önce taşındığı evde, rengine kızlarıyla birlikte karar verdikleri boyayla geceleri badana yaptığını bu güzelleştirmeyle iyi hissettiğini anlatıyor:

“Tabi, ben bunu boyarken merak ediyorum nasıl duracak, yapıyorum hızlı hızlı, bakıyorum bu tarafa gidip bakıyorum, ordan bakıyorum nasıl diye, hoşuma gidiyor yani, güzel olması, temiz olması. Mesela çok buraya, bu salon böyle renkli bir salon olsun isterdim. Seviyorum mesela” (Sümbül, 35, ev içi şiddet sağ kalanı).

Sümbül’ün anlatımına benzer farklı görüşmelerde de öne çıkan kadınların evi güzelleştirme eylemlerinin tek başına dekoratif bir çaba olmadığını, önemli bir mesele

olduğunu farklı araştırmaların bulguları da destekliyor (örneğin Burrell, 2014: 159; Neumark, 2013). Devora Neumark (2013) zorla yerinden edilen kişilerin ev güzelleştirme pratikleri için Elliot Eisner’ın “estetik deneyim” kavramını takip eder. Buna göre evle ilgili estetik pratikler, güzelleştirmeye ilişkin çok küçük eylemler de olsa zorla yerinden edilen kişiler için sağaltıcı olabilmektedir. Bu çalışmalar aynı zamanda kadınların kendilerini iyileştirme pratiklerinin de bir parçası olduğunu gösterir. Bu anlamda, ekonomik zorluklara rağmen kadınların yeni ev kurma, onu dekore etme, güzelleştirme gayretleri, iyileşme ve olumlu duyguları barındırma açısından kritik öneme sahiptir.

“Balduğumuzu koymuştuk oraya ve o kadar büyük emek vardı ki o evde, adam hiçbir şey almıyordu, hiçbir şey almıyordu. Ben böyle patik falan öreerek, lif öreerek öyle bir şeyler aldım yani. O kadar kıymetliydi ki, kedimizin mama kabını falan ben patik öreerek aldım yani. Özendik onun mama kabı olsun diye, onun bir şey almamasını biz kabullenmiyorduk, biz hala bir şeyler yapmaya çalışıyorduk yani, gerçekten ev için mücadele ediyorduk. Her şeyi geride bıraktık” (Fulya, 38, ev içi şiddet sağ kalanı, aşçı).

Fulya şiddet gördüğü kocasıyla yaşadığı evden kızlarıyla birlikte kaçarken, yanında komşusundan aldığı 20 liradan başka bir şeyi yokmuş. Evliliği süresince kısıtlı bütçesiyle eve küçük şeyler almış. Anlatımında da dikkat çeken sadece ihtiyaca yönelik değil, güzelleştirmeye ilişkin eylemleri olduğudur. Hande Birkalan, Henry Glassie’nin Sprit of the Folk Art’da (akt. Birkalan, 1999) söz ettiği ev düzenlemenin sanat nosyonuyla ilişkisini, kendi çalışmasında ev kurmaya taşır. Ev kurmaya yönelik eylemleri bir çeşit sanatsal eylemler şeklindeki tarifıyla (camlı dolabın içinin yerleştirilmesi, pazar tezgahının düzenlenmesi gibi) (1999: 98,121), Fulya’nın anlatımdaki olumluyu koruma ve güzelleştirme çabası arasında benzerlikler görebiliriz. Dolayısıyla ev güzelleştirme, düzenleme pratikleri, yaşayanlar için tek başına dekoratif unsurlar olmaktan öte anlamlara sahiptir.

Görüşmelerde, geçmişe ait eşyaların, nesnelerin olumlu olduğu kadar olumsuz duyguları da bugüne taşıdığını gözlemledim. Özellikle şiddet gören kadınların eski evlerine, boşanmış kadınların da mutsuz evliliklerine ilişkin hatıraları eşyalar aracılığıyla yeni evlerine taşınabiliyor. Uzun yıllar şiddet gördüğü evliliğini bitirip, sığınma evine giden, sonrasında oğluyla yeni bir ev kuran İtir zaman zaman özlediği eski evindeki eşyaları hakkında şunları söylüyor:

“Bazen de diyorum ki iyi ki almamışım, belki başka bir şeyler orayı hatırlatacağı diye düşünüyorum, o yüzden çok da şey yapmıyorum, düşünmüyorum... Yeni bir hayata başladım, kapattım olayı, yeni bir hayat istiyorum” (İtir, 45, ev içi şiddet sağ kalanı, satış elemanı).

Gonca da gördüğü şiddet sebebiyle kocasından ayrılmış ve kızıyla yaşamaya başlamış. Yeni mobilya alma imkânı olmadığından, eski evliliğinden kalanları kullanmayı sürdürmüş. Maddi kısıtları olmasa, tereddüt etmeden ilk değiştirmek istediğinin mobilyaları olduğunu ifade ediyor:

“Mobilya gibi, niçin dersenez, Őuraya asla oturmam, kızım bilir, burası onun (Şiddet gördüğü eski eŐini kastediyor) yeridir, kızım da buraya asla oturmaz. Biz Őu koltuğu kullanmıyoruz, Őu salondan içeri girdiğim zaman, Şimdi hani dürüst konuŐmak gerekirse aklıma geliyor.İŞte onun orda oturduğu, işte bana Şey, ben mesela orda oturduğum zaman bana kl tabla fırlatması, Őu eşyaları gördüğüm zaman aklıma geliyor, gelmiyor değil. Ama yine Şey diyorum, sabret, hani hep, hep kendimi motive ediyorum bu Őekil. İŞte mutfağın camını açıyorum, gökyüzüne bakıyorum, gökyüzüne bakarak işte beŐ kere nefes alıp veriyorum, hani dua ediyorum, kendimi bir Őekil böyle terapi yapıyorum” (Gonca, 38, ev içi Şiddet sağ kalanı).

Ev içi Şiddet sağ kalanı kadınlar belediyelerin, valiliklerin ve sivil toplum örgütlerinin sağladığı maddi ya da ayn desteklerden yararlanabiliyorlar. Ayn destek çoğunlukla bu kurumların elinde bulunan ikinci el eşyalar oluyor. Kadınları bu desteğin kendileri için çok değerli olduğunu belirttiler. Bir yandan bu eşyaların kendilerine ait olmaması ‘yeni bir başlangıç’ hissi sağlarken, diğer yandan geçmiŐleriyle hiçbir bağı olmaması anlatımlarında yabancılaŐmaya benzer bir duyguya karŐılık geliyor:

“(Yardımla gelen) EŞyaların hepsini atmak isterdim. Deri, ofis mobilyaları çünkü. Hiç sevmediğim tür, hepsini atmak isterdim. Daha sıcak, daha eski Şeyler koymak isterdim. Mesela annemi hatırlatacak, benim ailemde sevdiğim bir tek kiŐi annem zaten, annemi hatırlatacak eski Şeyler koymak, kendim düzenlemek isterdim” (Itır,45 ev içi Şiddet sağ kalanı, satış elemanı).

Itır kurmak istediği evde, çocukluğunu hatırlatacak nesnelere düzenlemek istediğini söylerken hem yukarıda bahsettiğim Young’ın koruma kavramı ile düŐünmemize neden oluyor, hem de çocukluğunda da Şiddet gördüğünü ifade etmesinden ötürü sanki yaratmak ya da hatırlamak istediği bir geçmiş arzusunu bugüne taŐımak istiyor. Bu noktada Esra Danacıoğlu’nun (2001) savaŐ nedeniyle yerinden edilen bir kadın grubuyla ilgili yaptığı yorum son derece ilgili görünüyor: Yerinden edilmenin sadece bir yerden alınıp, koparılma değil, aynı zamanda zamandan da koparılma olduğundan söz ediyor. Peki Şiddet sağ kalanı kadınların da bir tür zorunlu yerinden edilme ile zamandan koparıldıklarını düŐünebilir miyiz? Kadınların bazıları maddi bir kısıtları olmasa yaşamak istedikleri evi, çocukluklarını geçirdiklerine benzer eşyalarla, özellikle de eskitilmiŐ mobilyalarla kurmak istediklerini söylediler. Sanırım ocukluktakine benzer bir ev kurmak, yeni evde geçmişi aramak ya da bir geçmiş yaratma arzusuyla bağlantılı düŐünebilir.

Görüştüğüm boşanmış kadınların eski evlerinden aldıkları eşyalar da farklılık gösterdi: Kimisi ailesinin evlenirken aldıklarını, beraberinde getirebildiğini, kimisi evliliğini hatırlatacak hiçbir Şey almadan ayrıldığını, kimisi de sadece aile yadigarı denebilecek birkaç parça objeyi yanına aldığını ifade etti. Eski evden alınan eşyalar, boşanma sürecine, kadınların boşanma sonrası ihtiyaçlarına, ekonomik statülerine

ve duygusal bağlarına göre de farklılık gösteriyordu. Hanımeli'ne eşiyile birlikte kurdukları evden ayrılırken neler aldığını sorduğumda şöyle yanıt verdi:

“..evden beğendiğim hani almış olduğum, beraber almış olduğumuz evde lazım olacağını bildiğim bir tek, çamaşır sepeti, sevdiğim çamaşır sepeti vardı gibi. Ya da işte annemin aldığı bir sürü böyle şeyler. İşte şeyleri biraz bölüştük, mutfak eşyalarını, işte benim özellikle annemden gelmiş olan şeyler. Onları ben aldım çıkarırken” (Hanımeli, 32, boşanma sürecinde, akademisyen).

Hanımeli'nin anlatımındaki çamaşır sepeti örneği gibi, kadınların nesnelere attikleri duygularla bağlantılı bir sahip çıkma çabasını gözlemledim. Bu duygular evi yuva haline getirmede, ev kurmada etkin bir role sahiptir. Duyguların evle ilişkisinde kadınlar açısından bir diğer boyut da evin iyileşme, güçlenme ve kendi varlıklarıyla gururlanmanın mekânı olmasıdır. Kadınların gündelik yaşamlarında kurucu, başat rollerinden ötürü ev kurma pratikleriyle kendileriyle gururlanmalarını değerlendiren Judy Giles, (Giles, 2004: 164); siyahların, baskın ırkçı ayrımcılığın ortasında, evi kendilerini ve ailelerini sağalttıkları yer olarak tanımlayan bell hooks gibi feminist düşünürler, evi kadınlar için cesaret, güven, iyileşme, sevgi ve özsaygı gibi duyguları kucaklayan bir mekân olarak tanımlarlar (1990: 42). Bu değerlendirmelere paralel olarak ev ve ev kurma pratikleri, görüştüğüm kadınların iyileşme, güçlenme ve kendilerinden memnun olma gibi olumlu duygularla anlatımlarına yansımaktaydı. Bu duygular mekâna sabitlenmiş olmasa da yeni kurulan evlerle ilgili olarak olumlu, kurucu bir işleve sahiptir. Sadece ev değil, ev içi maddi dünyayla kurulan ilişkinin de ev kurmada duygularla bağlantılı önemli bir rolü olduğunu araştırma bulguları desteklemektedir.

Sonuç

Bu makalede evin duygularla kurulmasının olanaklarını ilişkisel mekân yaklaşımı üzerinden değerlendirmeyi denedim. Bu amaçla hem duygu coğrafyasının, hem de ilişkisel mekân yaklaşımının öne çıkan ve açıklayıcı bulduğum kavramlarını, çalışmalarını ele aldım. Sadece evi değil, beraberinde ev içi maddi dünyayı da sosyal yaşamı açıklamakta önemli bir inceleme alanı olarak gören çalışmaları da irdeledim. Özellikle 1970'lerden itibaren feminist çalışmaların, evi kadınların ancak terk ederek özgürleşebilecekleri bir mekân olarak tanımlamasına yönelik eleştirileri ve farklı kadınlık hallerini kapsayan yaklaşımları değerlendirdim. Bu sayede evi kadınların sadece patriarkal tahakküm ilişkileriyle sınırlandığı, emeğinin görünmez kılındığı bir mekân olarak değil de güçlendiren, iyileştiren, cesaretlendiren yönleriyle de görmenin imkânlarını arayan feminist yazarların çalışmalarını paylaştım.

Araştırma bulgularına bağlı olarak anlatımlarda iki temanın ortaklaştığının söyleyebilirim: Ev hissi ve evle ilgili olumlu duyguların rolü, önemi. Kadınlar, ev hissini tarif ederlerken, fiziksel mekândan çok, duygularla yakın ya da uzak oldukları bir mekânı anlattılar. Ev hissini gelişmemesinde şiddet gördükleri

eski eşleri tarafından bulunma korkularını, ekonomik zorluklarla bağlantılı endişe gibi duygularla tarif edenlerin yanında; yeni evlerinde güvende hissetme, huzurlu olma, ait olma gibi duygularla ev hissine yakınlıklarıyla anlatanlar da oldu. Boşanmış kadınlarsa kendilerini gerçekleştirebildikleri, var edebildikleri ve müdahale edebildikleri oranda yaşadıkları mekânı ev hissiyle beraber tanımladılar. Ev kurma ve ev içi maddi dünyayla ilişkili olan olumlu duyguları aktarırken güçlenme, gururlanma, cesaret kazanma, iyileşme gibi ifadeleri oldu. Özellikle evi güzelleştirme, düzenleme, süsleme gibi eylemler, görüştüğüm kadınların önemli bir kısmı için olumlu duygularla peş peşe sıralandı.

Görüşmeciler, ev içi maddi dünyanın parçası sayılan nesnelere, eşyaların beraberinde taşıdıkları hatıralarla bağlantılı olarak olumlu ya da olumsuz duyguları yüklenebileceğini ifade ettiler. Mutsuz bir evliliğe ya da şiddete maruz kalınmış bir evin ve eşyalarının olumsuz çağrışımlarından kurtulma arzusu; çocukluğa ait, aile yadigârı olan eşyalara bağlanma ve ayrılamama, aile ve geçmişle bağ kurmaya imkân sağlayan ve evi ev yapan olumlu duyguları da beraberinde getirebilmektedir. Bugünü kurarken, geçmişe ait korunan eşyalar, evle ilgili duygular üzerinden kadınların bugüne demir atma, bağlanma yolları bulduklarını gözlemledim.

Ev ve ev içi maddi dünya tek başına olumlu değil, pek çok olumsuz duyguyu da beraberinde taşır. Ancak evi süreçsel ve müzakere edilen bir mekân olarak ele alıp, duygularla karşılıklı ilişkisine baktığımızda, olumlu duyguların bir yeri ev haline getirmede önemli bir rolü olduğunu görebiliriz. Evin, kadınların anlatımlarında eşyayla, mekânla kurdukları ilişkide sabitlenmeyen, ancak duygularla düğümlenen bir tür “bir araya getirilmişlik” olarak karşımıza çıktığını söyleyebilirim. Feminist çalışmaların evle ilgili (çoğunlukla fiziksel mekân olarak ele alınan) gündeminde tuttuğu olumsuz tabloyu görmezden gelmeden, evin cinsiyetli okunmasında özellikle kadınları güçlendiren, iyileştiren, cesaretlendiren yanlarını görebilme imkânı vardır. Belki de evin olumlu duygulara açtığı yeri ve onlarla ilişkisini görerek, yeni evleri kurma yollarını, cesaretini bulacağız.

Teşekkürler

Bu yazının ilk taslağını okuyup, yapıcı eleştiriler getiren Doç. Dr. Begüm Özden Fırat’a yüreklendiren önerileri için; dergi konuk editörlerinden Prof. Dr. Hande Birkalan-Gedik’e yazının gelişmesi için sunduğu cömert destek ve katkı için çok teşekkür ederim.

Notlar

¹ Alıntılarda yer alan parantez içleri, görüşmeciye daha rahat anlamak için yazar tarafından verilmiştir.

² Daniel Miller (2002) “accomodating” kavramını sosyal yaşam ve mekân arasındaki ilişkide karşılıklı ve birbirini etkileyip dönüştüren bir anlamda kullanmıştır. Kelimenin diğer anlamlarında (yerleşmek, barındırmak, alışmak) tek yönlü bir eylem ifadesi vardır. Türkçe’ye çevrilmesinde Didem Kılıçkiran “uzlaştırma”yı kullanmıştır. Ancak ben karşılıklılığı, çift yönlülüğü düşünerek uyumlanma kelimesini tercih ediyorum.

Kaynakça

- Aliefendioğlu, H., Behçetoğulları, P. (2019). Displacement, memory and home(less) identities: Turkish Cypriot women's narratives. *Gender, Place and Culture*, 26 (10),1472–1492. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2018.1556613>
- Baran, H. E., Gülmez, N. Ü. (2020). 'Home,' The negotiated place: Narratives of transnational home-making practices of Turkish-Germans in Schleswig-Holstein. *Home Cultures*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/17406315.2020.1827362>
- Birkalan, H. (1999). *Homemaking and story telling in a gecekodu in İstanbul*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Folklore Institute Indiana University.
- Birkalan, H. (2000). Gecekodu, hayat hikâyeleri ve evler: Halkbilim ve etnografide saha çalışması ve refleksif yazın üzerine bir deneme. *folklor/edebiyat VI*, no. XXII,163-172.
- Blunt, A. (2005). Cultural geography: Cultural geographies of home. *Progress in Human Geography*, 29(4), 505–515. <https://doi.org/10.1191/0309132505ph564pr>
- Blunt, A., Dowling, R. M. (2006). *Home*. Routledge.
- Blunt, A., Varley, A. (2004). Geographies of home. *Cultural Geographies*, 11, 3–6. <https://doi.org/10.1191/1474474004eu289xx>
- Bora, A. (2009). Rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner. (A. Alkan, Ed.) *Cins Cins Mekân içinde*, 63-76. Varlık.
- Burrell, K. (2014). Spilling over from the street: Contextualizing domestic space in an inner-city neighborhood. *Home Cultures*, 11(2),145–166. <https://doi.org/10.2752/175174214X13891916944599>
- Connellan, K. (2018). My room, my home, myself: Objects of memory in residential aged care. *Home Cultures*, 15(2),103–127. <https://doi.org/10.1080/17406315.2018.1610604>
- Danacıoğlu, E. (2001). Geçmişin izleri:Yanıbaşımızdaki tarih için bir kılavuz. *Tarih Vakfı Yurt*.
- Darke, J. (1994). Women and the meaning of home. R. Gilroy ve R. Woods (Eds.) *Housing Women içinde*, 9-26. Routledge.
- Davidson, J., Smith, M. (2009). Emotional Geographies. R. Kitchin ve N. Thrift (Eds.) *International Encyclopedia of Human Geography içinde*, 440-445. Elsevier.
- Davidson, J., Bondi, L. (2004). Spatializing affect; affecting space: an introduction. *Gender, Place and Culture*. 11 (1) 373-374. <https://doi.org/10.1080/0966369042000258686>
- Dovey, K. (1985). Home and Homelessness. (I.Altman ve C.Werner Ed.) *Home Environments içinde*, 33-64. Springer.
- Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138.
- Friedan, B. (1963). *The feminine mystique*. Penguin.
- Giles, J. (2004). *The parlour and the suburb: Domestic identities, class, femininity and modernity*. Berg.
- Gregson, N., Lowe, M. (1995). 'Home-making: On the spatiality of daily social

reproduction in contemporary middle-class Britain. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 20(2), 224. <https://doi.org/10.2307/622433>

H, Bell. (1990). *Homeplace: A site of resistance.*)B.Hooks, eds) *Yearning, Race, Gender and Cultural Politics* içinde. South End.

Hurdley, R. (2006). Dismantling mantelpieces: Narrating identities and materializing culture in the home. *Sociology*, 40(4), 717-733. <https://doi.org/10.1177/0038038506065157>

Kim, H. (2019). Making homes here and away: Korean German nurses and practices of diasporic belonging. *Journal of Cultural Geography*, 36(3), 251–270. <https://doi.org/10.1080/08873631.2019.1595335>

Lordoğlu, C. (2018). İstanbul’da bekâr kadın olmak. İletişim.

Löfgren, O. (2014). The black box of everyday life. *Cultural Analysis*, 13, 77–98.

Lupton, D. (2002). *Duygusal yaşantı* (M. Cemal, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Luzia, K. (2011). Growing home: Reordering the domestic geographies of “Throughtogetherness.” *Home Cultures*, 8(3), 297–316. <https://doi.org/10.2752/175174211X13099693358834>

Mallett, S. (2004). Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52(1), 62–89. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00442.x>

McCarthy, L. (2020). Homeless women, material objects and home (un)making. *Housing Studies*, 35(7), 1309–1331. <https://doi.org/10.1080/02673037.2019.1659235>

Massey, D. (1994). *Space, place and gender.* University of Minnesota.

Massey, D. (2005). *For space.* Sage.

Miller, D. (Ed.). (2001). *Home possessions: Material culture behind closed doors.* Berg.

Miller, D. (2002). *Accomodating.* C. Painter (Ed.), *Contemporary Art and The Home* içinde, 115–130. Berg.

Neumark, D. (2013). Drawn to beauty: The practice of house beautification as homemaking amongst the forcibly displaced. *Housing, Theory and Society*, 30(3), 237–261. <https://doi.org/10.1080/14036096.2013.789071>

Peake, L. J. (2020). Gender and the City. *International Encyclopedia of Human Geography* içinde, s. 281–292. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10186-6>

Rosaldo, M. (1974). *Woman, Culture and Society: A Theoretical Overview.* Rosaldo M. and Lamphere L. (Eds), *Woman, Culture, and Society* içinde, 17-42. Stanford.

Rose, G. (1993). *Feminism and geography: The limits of geographical knowledge.* Polity.

Oakley, A. (1974). *Housewife.* Allen Lane.

Sharp, J. (2009). Geography and gender: What belongs to feminist geography? *Emotion, power and change. progress in human geography*, 33(1), 74–80. <https://doi.org/10.1080/00141801.2009.317111>

doi.org/10.1177/0309132508090440

Sirman, N. Ekal, B. (2020). Feminist kavramlar, tartışmalar: Farklılıklarımızı düşünmek. (F. Saygılıgil ve N. Berber, Ed.) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Feminizm* içinde, 499-506. İletişim.

Skelton, T. (2009). Doreen Massey. R. Kitchin ve N. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography*. İçinde, 6, 497–500. Elsevier.

Thien, D. (2005). After or beyond feeling? A consideration of affect and emotion in geography. *Area*, 37(4), 450–454. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4762.2005.00643a.x>

Visser, R. (2018). Homemaking, temporality and later life. *Home Cultures*, 15(3), 289–307. <https://doi.org/10.1080/17406315.2018.1690295>

Wardhaugh, J. (1999). The unaccommodated woman: Home, homelessness and identity. *The Sociological Review*, 47(1), 91–109. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00164>

Warrington, M. (2001). ‘I must get out’: The geographies of domestic violence. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 26(3), 365–382. <https://doi.org/10.1111/1475-5661.00028>

Young, I. M. (2005). *On female body experience*. Oxford University.

Elektronik kaynaklar

Gurney, C. M. (1997). “... Half of me was satisfied”: Making sense of home through episodic ethnographies. *Women’s Studies International Forum*, 20(3), s.373–386. [https://doi.org/10.1016/S0277-5395\(97\)00021-6](https://doi.org/10.1016/S0277-5395(97)00021-6) Erişim: 8.1.2021, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277539597000216>

Kılıçkiran, D. (2013). Woman, home and the question of identity. *Kadın / Woman* 2000, 14(1), s.1–28. Erişim: 12.12.2020, <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRRNE5EQTFOUT09>

Meth, P. (2003). Rethinking the ‘domus’ in domestic violence: Homelessness, space and domestic violence in South Africa. *Geoforum*, 34(3), s.317–327. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(03\)00005-8](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(03)00005-8) Erişim: 28.8.2019, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016718503000058?casa_token=D0GtKAobMWgAAA:4qoW8PT1sTG5ejp8rMF-NgFhHqv2CVUJTI690aUimC2_yt63hNSJjcWc_BeWXJKWT4ybfwm24Q0

Pala, A. (2015). Displacement and resettlement: Loss and reconstruction of home in the context of forced migration and gender. *Moment Journal*, 2(1), s.81–99. <https://doi.org/10.17572/mj2015.1.8199> Erişim: 20.02.2019, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/446913>